

Construint la integració des de les polítiques públiques i la participació ciutadana: l' experiència de Gandia en el període 2005-2011

ALBERT MORA CASTRO

Doctor en Sociologia. Treballador social i sociòleg. Professor del Departament de Sociologia i Antropologia Social. Investigador de l' Institut de Drets Humans. Universitat de València.

Rebut: 23 d' abril de 2014. Acceptat: 5 de juny de 2014.

RESUM

La instal·lació de la immigració en el nostre territori, i el consegüent increment de la multiculturalitat, ha dut al primer pla de la gestió pública el repte de construir la integració. En el País Valencià, alguns municipis s' han vist radicalment transformats com a conseqüència d' aquesta realitat. És el cas de Gandia, un municipi amb un 24% de població estrangera que va desenvolupar, entre els anys 2005 i 2011, tot un conjunt de polítiques adreçades a promoure la integració i la interculturalitat. L' associacionisme immigrant ha jugat també un paper important en la configuració de la Gandia diversa. La política i la participació ciutadana emergeixen, així, com a actors fonamentals en el procés d' articulació de la integració i la convivència a la ciutat. Aquest article analitza el paper que els poders públics i les associacions d' immigrants han jugat en aquest procés a partir de les dades obtingudes en una ampla investigació de caire qualitatiu.

PARAULES CLAU: Immigració, polítiques d' integració, associacionisme immigrant, dret al vot, Gandia.

ABSTRACT

The establishment of immigrants in the area and the cultural diversity that they have brought to our society have made the integration challenge one of our main public goals. In the Valencian region, some towns have been radically changed as a result of this situation. This is the case of Gandia, a town with a 24% foreign population in which several policies for promoting integration and interculturalism have been undertaken. Immigrant organisations have played an important role in the configuration of this town as a pole of diversity. Policies and citizens' participation are thus two key elements in the process of integration and coexistence in the city. This paper analyzes the role that local government and immigrants' organizations have played in this process, based on data obtained from comprehensive qualitative research.

KEY WORDS: Immigration, integration policies, immigrant organisations, right to vote, Gandia.

CORRESPONDÈNCIA
albert.mora@uv.es

1. INTRODUCCIÓ

Als darrers anys, la multiculturalitat s'ha incrementat considerablement al País Valencià com a conseqüència de l'arribada d'importants contingents de persones immigrants. El "boom migratori" (Arango, 2012), viscut a l'Estat espanyol entre els anys 2000 i 2008, va afectar, de forma especialment intensa, al País Valencià que és avui la segona Comunitat Autònoma amb major pes relatiu de població estrangera (un 16,9% sobre el total de la població¹). En aquest context, la qüestió de la integració en la diversitat s'ha convertit en un dels principals reptes a enfrontar per part dels poders públics, la població nouvinguda i la que ja estava ací, i els investigadors socials. Malgrat l'actual context de crisi, que ha provocat una disminució del nombre d'arribades d'estrangers i un increment dels retorns als països d'origen, la quantitat d'estrangers que viuen entre nosaltres gairebé no ha descendit², fet que mostra que la immigració ha vingut a quedar-se i deu ser gestionada de manera adequada per tal d'evitar conflictes futurs.

La integració, entesa ací com un procés multidireccional que deu produir-se en condicions d'igualtat de drets, deures i oportunitats, i construir-se des de la interculturalitat i la participació ciutadana³, no és, ara per ara, una realitat. Els immigrants econòmics (i, especialment, aquells que es troben en situació administrativa irregular) són objecte, en moltes ocasions, de la violència directa, estructural i simbò-

lica, i el procés d'inferiorització al que es troben sotmesos impedeix la consolidació de processos d'integració efectiva⁴. És per això que es considera ací fonamental atendre a la realitat d'aquest col·lectiu a l'hora d'estudiar les dinàmiques d'integració i d'exclusió que tenen lloc a les nostres societats diverses.

Considerant que és a l'àmbit local on realment cristal·litzen els processos d'integració, i tractant d'aportar algunes claus per a la millora de les actuacions polítiques en aquesta matèria, es va enllestir el treball que dona lloc als resultats que es presenten en aquest article. A tal objecte, es va triar la ciutat de Gandia, a la comarca de la Safor, per a estudiar en profunditat els processos d'integració en clau local, atenent a la important quantitat d'estrangers que han recalat en aquesta ciutat als darrers anys⁵, la implantació de diverses polítiques específiques per promoure la integració, i la consolidació d'un important teixit associatiu immigrant. Aquestes característiques fan de la ciutat de Gandia un espai singular al marc del País Valencià, l'estudi del qual pot oferir claus interessants per a l'anàlisi dels processos d'integració a l'àmbit local. Així, l'objecte de la investigació que ací es presenta ha estat descriure, analitzar i interpretar els processos d'integració de les persones immigrades a la ciutat de Gandia, atenent, especialment, a la seua dimensió política i al paper que els poders públics i les associacions d'immigrants juguen en aquests processos. Mitjançant l'assoliment d'aquest objectiu s'ha pretès generar un coneixement profund al voltant de la realitat de la integració en el municipi, que permeta comprendre i abordar millor la gestió pública i

1 Font: Institut Nacional d'Estadística (INE), a 1 de gener de 2013. Si es considera a tota la població nascuda a l'estranger, i no sols a l'estrangera, el percentatge s'incrementa fins arribar al 18,8%.

2 Segons les dades de l'INE amb data 1 de gener de 2013, al País Valencià hi ha 863.891 estrangers empadronats, el que implica tan sols una lleugera disminució en relació a l'any 2010 en que es va assolir la xifra més alta (893.759). S'ha de tindre present, a més, que les persones que adquireixen la nacionalitat espanyola deixen de ser comptabilitzades com a estrangeres.

3 Aquest enfocament envers la integració està en sintonia amb el que han desenvolupat autors com Giménez (2003), Cachón (2009) o de Lucas (2009).

4 Per a un anàlisi detallat de les múltiples violències institucionals que afecten als immigrants "sense papers" i que promouen la seua exclusió, veure Mora (2010 i 2013).

5 La població estrangera, segons les dades del padró municipal, es va multiplicar per 15 en el període comprès entre els anys 2000 i 2008 i actualment, a 1 de gener de 2013, es xifra en 18.632, l'equivalent al 23,7% de la població local. Les nacionalitats predominants entre els estrangers són la búlgara (el 23% de tots els estrangers), la romanesa (12,9%), la marroquina (8,2%) i la boliviana (7%).

social de la incorporació dels nous veïns i possibilita la creació i consolidació d'escenaris per a la convivència intercultural.

En aquest article es detallen les principals conclusions obtingudes a partir de l'anàlisi de les polítiques d'integració dutes a terme a la ciutat en el període comprès entre els anys 2005 i 2011 (moment en el que un canvi de govern trenca amb la dinàmica establida fins al moment)⁶. S'analitza també el paper de la participació política dels immigrants a la ciutat, posant èmfasi en aquella que s'estructura a partir de la participació en associacions, per una banda, i de l'exercici del dret al vot, per un altra. Aquest últim aspecte es va incorporar considerant que, en el moment de realització de la investigació, tenien lloc les primeres eleccions municipals (maig de 2011) en les que un important nombre d'immigrants extracomunitaris anaven a poder exercir el seu dret a vot⁷, obrint-se així un escenari d'especial interès per a estudiar la incidència que aquesta nova realitat podia tindre en els processos d'integració i en les relacions entre els actors centrals dels mateixos.

2. HIPÒTESIS I METODOLOGIA

El treball exploratori dut a terme en els inicis de la investigació, i que en el que

6 La ciutat ha estat governada pel Partit Socialista des de l'any 1983 fins al 2011. En la primera part del període ací contemplat (2005-2007) aquest partit governava en coalició amb el Bloc i Esquerra Verda mentre que en el segon (2007-2011) ho feia amb Plataforma de Gandia (partit creat a partir d'una escissió del Partit Popular).

7 La Constitució Espanyola, a l'article 13.2, estableix que els estrangers extracomunitaris sols tindran reconegut el dret de sufragi a les eleccions municipals quan s'haja ratificat un tractat de reciprocitat amb els seus països d'origen. Fins a les eleccions locals de 2007, sols s'havia signat un amb Noruega (en vigor des de 1990). El Govern de l'Estat espanyol va iniciar una ofensiva diplomàtica a l'agost de 2008 per tal de negociar acords bilaterals amb una quinzena de països que sí permeten votar als espanyols residents. Finalment, van ser vuit els acords signats a temps per tal que els ciutadans dels països signants (Bolívia, Xile, Colòmbia, Equador, Noruega, Nova Zelanda, Paraguai i Perú) pogueren exercir el dret de sufragi a les darreres eleccions de maig de 2011 si havien residit al menys cinc anys de manera legal (tres en el cas de Noruega) al territori de l'Estat.

es va fer servir l'anàlisi documental i les entrevistes amb informants clau, va permetre enunciar tres hipòtesis principals en relació a cadascun dels àmbits de recerca (polítiques públiques, associacionisme immigrant i context d'incorporació al dret al vot).

En primer lloc, es va intuir que el període analitzat es caracteritzava per una creixent inadequació entre el discurs i la pràctica política en matèria d'integració, de forma que, sota un discurs de promoció activa de la integració i la interculturalitat, el final del període es caracteritzaria per una important deixadesa en aquest camp, definint-se les polítiques d'integració més per allò que no fan que per allò que fan⁸.

La segona hipòtesi, afirmava que les associacions d'immigrants a la ciutat de Gandia constitueixen *espais-pont* en la mesura en la que es configuren com a escenaris que faciliten la superació de la condició de *mutisme sociocultural* que afecta a les persones immigrades. Per a la formulació d'aquesta hipòtesi es va partir dels preceptes teòrics recollits en l'obra de del Valle (1997 i 2001), tot i suposant que l'anàlisi que aquesta autora efectua sobre les sostraccions del poder a les dones i les actuacions que aquestes duen a terme, de manera col·lectiva, per restituir-lo es podien traslladar al col·lectiu de les persones immigrades.

Per últim, i en relació a l'accés al dret al vot, es partia de la conjectura de que el reconeixement d'aquest dret faria que els partits polítics prengueren en consideració als immigrants, incorporaren estratègies específiques per tal de captar el seu vot, i evitaren efectuar discursos negatius sobre ells.

Per a l'assoliment dels objectius marcats en la investigació i la contrastació de les hipòtesis efectuades, es va optar per una metodologia de caire qualitatiu, donada la pretensió de posar èmfasi en la perspectiva dels actors a l'hora d'abordar l'objecte d'estudi.

8 La importància dels "no actes" en l'anàlisi de les polítiques públiques ha estat assenyalada, entre altres, per Meny i Thoenig (1992) i Dye (1992).

L'anàlisi de les diferents motivacions i raons que subjauen a les polítiques públiques i a les estratègies de participació necessita de la implicació activa dels subjectes protagonistes, per la qual cosa s'ha optat per un enfocament centrat en les pràctiques i discursos dels actors i en els significats que ells donen als processos objecte d'estudi.

Les tècniques qualitatives que s'han fet servir per a la recollida de les dades han estat l'entrevista, l'observació⁹ i l'anàlisi documental¹⁰, amb una clara preeminència de la primera d'elles. Dins de les diverses modalitats d'entrevistes qualitatives, s'ha optat per la realització d'entrevistes semi-estructurades que impliquen el tractament d'una sèrie de temes de manera oberta i flexible. Durant el procés del treball de camp (efectuat, en una primera fase, entre abril i agost de 2010 i, en una segona, entre juliol i setembre de 2011) s'ha entrevistat a diversos informants clau, a tots els regidors que han estat al capdavant de les polítiques d'integració en el període estudiat¹¹, a l'alcalde de la ciutat (José Manuel Orengo), als tècnics dels principals programes públics en matèria d'integració¹², i als responsables de totes les associacions

d'immigrants actives a la ciutat¹³, efectuant-se un total de 32 entrevistes.

El context històric en el que s'ha dut a terme la major part del treball de camp té característiques ben particulars, vinculades a l'avanç de la crisi econòmica i les seues implicacions en els fluxos migratoris i en els processos d'integració de i amb les persones immigrants. La disminució dels fluxos d'entrada i l'increment dels d'eixida, així com la centralitat que la crisi ocupa ara en les preocupacions i interessos de la ciutadania i la classe política ha contribuït a que a l'Estat espanyol en general la integració dels immigrants s'haja convertit en una qüestió relegada, que ja no forma part de les prioritats socials i polítiques. Aquesta realitat també afecta, lògicament, a Gandia i és necessari tindre-la present a l'hora de contextualitzar els canvis que, en matèria de polítiques d'integració, s'han donat a la ciutat als darrers anys.

En aquest article s'arreglegen les conclusions finals de la investigació i, donada l'amplitud de la mateixa, no s'incorporen els anàlisis dels discursos dels quals se'n deriven la major part dels resultats¹⁴. Així, la veu dels actors apareix diluïda entre les conclusions finals, totes elles fonamentades en dades primàries, de caire qualitatiu, que han permès reconstruir el model d'integració de la ciutat de Gandia des de

9 S'han dut a terme observacions directes i participants en les seus d'algunes de les associacions estudiades, així com en diferents actes electorals.

10 Aquesta tècnica s'ha fet servir per tal de caracteritzar les propostes, programes i accions polítiques desenvolupades en el camp de la immigració i la integració a Gandia. En el context electoral, es van estudiar els programes polítics de diferents partits per tal de conèixer les seues propostes en matèria d'immigració. També es van analitzar les gravacions dels debats electorals que van tindre lloc a la televisió municipal i a les cadenes de ràdio locals així com el contingut dels espais de Facebook dels principals partits polítics. L'anàlisi documental també s'ha emprat per a examinar els plans d'integració local i comarcal, en el marc de l'estudi de les polítiques públiques, i per a conèixer alguns detalls més sobre la tasca de les associacions d'immigrants a la ciutat, a partir d'algunes edicions del programa Terminal 7, emès en una de les televisions locals (Tele 7).

11 Joan Francesc Peris, d'Esquerra Verda (2005-2007), Liduvina Gil, del Partit Socialista (2007-2009), Cristina Battaller, del Partit Socialista (2009-2011) i Vicent Mascarell, també del Partit Socialista (darrers mesos de 2011).

12 Centre Intercultural, Departament de Cooperació i Integració, Serveis Socials de Gandia, Agència AMICS de Gandia, Agència AMICS de la Safor, Agència AMICS d'Oliva, Servei d'Atenció a l'Immigrant d'Oliva, Junta Multicultural de la Xarxa de Biblioteques Públiques de Gandia.

13 Associació d'Equatorians Residents a la Comarca de la Safor, Associació de Residents Bolivians a la Safor, Associació de Colombians de Gandia, Associació Cultural Companys de l'Uruguai, Associació Cultural Argentina de la Comarca de la Safor, Associació Cultural Perú Patria Querida, Associació Dones de Hui, Associació Búlgara Gandiana Madara, Associació de Romanesos de Gandia i la Safor, Associació Valenciana de Russoparlants, Associació de Marroquins Basma, Associació de Senegalesos de Touba, Associació d'Africans de l'Oest, Associació DIAPALANTE, Associació Intercultural Midrashic.

14 Hem dedicat altres treballs a l'exposició de les conclusions parcials en cadascun dels àmbits estudiats i en ells sí hem pogut incorporar, explícitament, la veu dels actors. Veure, en relació a les polítiques públiques, Mora (2012), en relació a l'associacionisme immigrant, Mora (2013a) i, en relació a la incorporació al dret al vot, Mora (2013b).

les interpretacions particulars dels actors considerats (responsables polítics, responsables tècnics i líders associatius).

3. LES POLÍTIQUES PÚBLIQUES D'INTEGRACIÓ A GANDIA: AUGI I DECADÈNCIA D'UN MODEL

El procés de configuració de la Gandia multicultural ha estat tranquil, pacífic (llevat de comptades excepcions) i exempt de conflictes socials importants. La ciutat ha incorporat als nous veïns amb relativa normalitat, assolint unes quotes d'immigració molt més elevades que les que han estat habituals als municipis del País Valencià¹⁵ i sense que aquest fet s'haja traduït en problemàtiques especials o expressions importants de racisme que sí s'han donat en altres municipis amb menors quotes d'immigració. Si bé es cert que els gandians estan acostumats a conviure amb persones vingudes de fora, per tractar-se Gandia d'una ciutat turística i tradicionalment acollidora, sembla clar que les polítiques d'integració aplicades han jugat un paper clau en eixa assumpció tranquil·la de la nova immigració econòmica que, ràpidament, s'ha fet present a l'espai públic i ha transformat per a sempre la ciutat. Després de totes les indagacions efectuades, es pot establir que Gandia constitueix un exemple de com la immigració que un municipi pot ser capaç d'assumir (el seu "llindar de tolerància") no es relaciona sols amb el nombre d'immigrants que a ell arriben. Les polítiques públiques que amplien o redueixen les possibilitats d'integració d'aquests col·lectius juguen un paper essencial en la delimitació de la capacitat d'acollida (Giménez, 2003: 82). Si a Gandia no s'hagueren aplicat les diferents polítiques que han pogut estu-

diar-se en aquesta investigació, la situació actual pel que fa a la integració i la convivència a la ciutat seria, amb tota probabilitat, ben distinta.

Els governants que han estat al capdavant de la política local d'integració han considerat la immigració com a un element positiu per a la ciutat i han sabut traslladar aquesta imatge a bona part de la ciutadania. Promovent la presència dels immigrants a l'espai públic, desenvolupant importants campanyes de sensibilització, facilitant l'organització dels propis col·lectius d'immigrants i conreant una cultura de consens favorable a l'acollida, s'ha contribuït a eixa integració que, malgrat estar lluny de ser completa, és reconeguda per la major part dels actors considerats. El discurs polític positiu envers la immigració, que postula la necessària igualtat de drets i la participació dels nous veïns com uns ciutadans més, ha estat una constant entre els diferents càrrecs polítics amb responsabilitat en el camp de la integració a la ciutat. Aquest fet és especialment significatiu, doncs el discurs polític és performatiu, crea realitat, i ha estat utilitzat en altres municipis com una eina al servei de la promoció de la xenofòbia, la criminalització dels estrangers i la legitimació de l'exclusió institucional.

Durant els primers anys del període analitzat, la ciutat construeix els fonaments d'un model que tenia la pretensió de fer de Gandia una ciutat d'acollida i no sols de recepció. La inversió de recursos econòmics i personals es combina amb el compromís polític i ciutadà que cristal·litza en un projecte compartit al voltant de la necessitat de construir eixa acollida des de la interculturalitat, la convivència i el coneixement mutu. Són uns anys d'apostes decidides per polítiques específiques i explícites de promoció de la integració i de recolzament a les necessitats dels immigrants i els seus col·lectius, dissenyades des de la Regidoria de Cooperació i Integració Social i articulades al voltant del Centre Intercultural¹⁶. Un període en el que

¹⁵ En els anys de màxima expansió de la immigració (2000-2008), i prenent com a referència les dades procedents del padró d'habitants, la població estrangera va créixer al País Valencià un 542% mentre a Gandia ho feia un 1471%.

¹⁶ Per conèixer amb major detall l'origen d'aquest recurs, que es va conformar com un interessant punt de

es gesta una important complicitat entre els governants, els professionals dels serveis públics i els integrants de les associacions d'immigrants, complicitat que constitueix un actiu fonamental per a l'activació i manteniment d'un conjunt de mesures socials i polítiques que fan de Gandia un exemple de bones pràctiques en el camp de les polítiques locals d'integració. Aquest període va des de 2005 a 2009, coincidint amb els anys en que està operatiu el Departament de Cooperació i Integració i, des de 2006, el Pla d'Immigració de la ciutat.

L'any 2009 suposa un punt d'inflexió i es produeix un gir polític significatiu que marca un abans i un després en les polítiques d'integració a la ciutat. La Regidoria de Cooperació i Integració es desintegra i el Pla d'Immigració finalitza i ja no serà renovat. Les qüestions relacionades amb la immigració i la integració passen a dependre de la Regidoria de Benestar Social, el que té dues connotacions importants: la pèrdua de l'atenció específica a la integració, per un costat, i la consideració d'aquesta com una qüestió relativa als serveis socials, per un altre. D'aquesta manera, el treball per la integració queda reduït a un treball assistencial de satisfacció de les necessitats bàsiques de la població immigrant, i tot allò que guarda relació amb la integració però no necessàriament amb els serveis socials (sensibilització de la població, promoció de la convivència intercultural i de la participació ciutadana) es desincorpora de l'acció política. A més, l'emergència assistencial que envaeix els serveis socials fa gairebé impossible preocupar-se per aquestes qüestions, conforme expliciten alguns dels tècnics entrevistats.

Els responsables polítics explicaran que la inclusió de la immigració a dintre de l'Àrea de Benestar Social té una funció normalitzadora, però el fet és que, sota eixe discurs de normalització, s'amaga un altra realitat:

trobada intercultural i foment de la integració, veure Cárdenas (2004). Per a una descripció del procés de treball seguit des d'aquest Centre durant els anys que va estar actiu, veure Mora (2012).

l'abandó del compromís amb les polítiques d'integració. De fet, diverses veus amb responsabilitat política parlen de la necessitat de "redimensionar" l'atenció atorgada a dites polítiques i aquesta sembla ser la realitat que hi subjau al discurs de la normalització. Es passa així d'una aposta ferma per les polítiques específiques (amb caràcter transitori i dissenyades com a instruments per a igualar oportunitats i drets) a una opció per polítiques de caire més generalista, on el treball relacionat amb la integració no és que canvie d'orientació (i es diluïca entre el gruix de la resta de polítiques) sinó que es redueix considerablement. La "normalització" sembla ser més bé la coartada per a disminuir el treball en l'àmbit de la integració, encara que els responsables polítics continuen manifestant l'existència d'un fort compromís que no ha minvat en comparació amb el període anterior i que sols ha canviat de forma. Tècnics i líders associatius, entrevistats en aquesta segona etapa, relaten l'existència d'un sentiment d'abandó, de frustració, per la impossibilitat de donar continuïtat a un treball que es pensa estava oferint importants resultats en l'etapa anterior. Sols es recuperarà una part de l'impuls perdut uns mesos abans de les eleccions, ja a l'any 2011, quan, en el context preelectoral, es tornen a disposar certs recursos per a reprendre el contacte institucional amb les associacions d'immigrants. Però aquest nou gir no sembla implicar una tornada a l'interès pel treball relacionat amb la integració, sinó que aparenta ser més bé una estratègia de caire electoral motivada per la configuració dels immigrants com a potencials votants.

A partir de 2009, malgrat que el discurs es manté com a políticament compromès amb la integració i amb els principis rectors d'un Pla d'Immigració que ja no està vigent, però del que es parla contínuament com si ho estiguera, les polítiques d'integració viuen de la inèrcia de l'etapa anterior. L'Agència AMICS¹⁷,

¹⁷ Aquestes Agències es regulen per l'article 15 de la Llei 15/2008, de 5 de desembre, de la Generalitat, d'integració de les persones immigrants a la Comunitat Valenciana

inaugurada a l'any 2008 i definida des dels poders locals com el nou "contenedor de totes les polítiques d'integració", es limitarà a la primera acollida i l'assessorament jurídic en matèria d'estrangeria i viurà encara durant un temps de les rendes d'un Centre Intercultural que, malgrat estar vinculat formalment a ella, deixa de rebre suport institucional i de constituir un recurs actiu en matèria d'integració¹⁸. Es passa d'una política pròpia (emmarcada en una Regidoria creada a tal efecte i en el recurs del Centre Intercultural) a una política "importada" (donat que les Agències AMICS són un instrument dissenyat per la Generalitat que s'exporta a Gandia a l'igual que s'ha fet en altres desenes de municipis). Les accions que s'havien vingut desenvolupant des del Centre Intercultural (promoció de la convivència, mediació intercultural, recolzament a les associacions d'immigrants, formació per a la inserció) gairebé desapareixen. En realitat, són les associacions d'immigrants, les ONG i sindicats i, particularment, l'Associació Intercultural Midrashic, les que continuen desenvolupant algunes d'aquestes actuacions en una estratègia que sembla desplaçar la responsabilitat de la integració del camp de la política pública al de les associacions de la societat civil. Aquest fet, si bé és cert que incrementa el "joc" que aquestes associacions tenen a l'àmbit de la intervenció amb immigrants, pot ser vist també com una estratègia de privatització o elusió del que havia estat plantejat prèviament com a una responsabilitat pública.

Malgrat que en el període analitzat el discurs no canvia significativament, les polítiques ho fan de manera considerable. Els "no actes", que com s'apuntava adés són també una forma important de fer política, caracteritzen el nou tractament ofert a la integració a partir del desmantellament de la Regidoria de Cooperació i Integració, encara que aquesta realitat no s'explicita al

discurs polític. I serà així fins al final de la legislatura, malgrat la tímida transformació que s'albira durant els darrers mesos de la mateixa en els que torna a donar-se un tractament específic a la qüestió de la integració des d'una Regidoria, de Seguretat, Mobilitat i Integració, que desapareixerà amb el canvi de govern produït després de les eleccions de 2011. La hipòtesi que es formulava a l'inici, i que apuntava a l'existència d'una inadequació creixent entre el discurs i la pràctica política en matèria d'integració, queda doncs contrastada de manera afirmativa.

L'anàlisi de les polítiques públiques dutes a terme al municipi ha permès també extraure algunes conclusions pel que fa al model sociopolític d'integració que s'ha promogut a la ciutat fins a finals de 2011. Es tracta d'un model que pot situar-se a l'òrbita del patró multiculturalista, doncs combina el principi de la igualtat (de drets, deures i oportunitats) amb el principi de la diferència (respecte i reconeixement de la diversitat), acostant-se també a l'interculturalisme mitjançant l'observació del principi d'interacció positiva. Durant el període estudiat, són vàries les accions que es posen en marxa per tal de facilitar la incorporació dels immigrants com a uns ciutadans més que són reconeguts en la seua diferència. També s'han desenvolupat tota una sèrie de mesures adreçades a la construcció de la interculturalitat, però aquestes mesures no se sostenen en el temps (decauen significativament a partir de 2009) i constituiran sols els andamis d'un edifici que mai s'acabaria de construir (i que, per tant, tampoc ha estat mai habitat). Es tracta d'un model *multiculturalista amb pretensió intercultural*, el compromís amb el qual va decaient a mesura que disminueix la intensitat de l'aposta política per la integració. El respecte i reconeixement de la diferència cultural i la garantia de la igualtat de drets, que acompanyen al model multiculturalista, són defensats, al menys formalment, per tots els partits polítics amb representació municipal, com es desprèn de l'anàlisi dels

(DOCV, núm. 5911, d'11 de desembre de 2008) i pels articles 24 a 37 del Decret 93/2009, de 10 de juliol, del Consell, pel qual s'aprova el reglament de l'esmentada llei (DOCV núm. 6056, de 14 de juliol de 2009).

¹⁸ Aquest centre, emblema de les polítiques d'integració a la ciutat, es clausurarà definitivament a finals de 2011, ja en el nou període de govern.

seus discursos en el període electoral analitzat. Però es dona un matís important en el cas del Partit Popular: aquest partit limita la garantia dels drets a la població immigrant amb permís de residència.

Cal tindre present també que l'impuls donat a l'Agència AMICS a partir de l'any 2009 presenta certes contradiccions amb eixe compromís formal del govern local amb la interculturalitat, donat que aquestes Agències tenen, entre els seus objectius, la facilitació de l'accés per part dels immigrants a un programa, les Escoles d'Acollida, de marcat caràcter assimilacionista¹⁹. S'ha pogut veure com, malgrat que l'esmentat programa ha estat presentat pels seus valedors (els responsables de les polítiques d'integració autonòmiques) com a un instrument per a la integració, aquesta no és la valoració que fan els tècnics encarregats d'implementar-lo o de facilitar l'accés al mateix en la comarca de la Safor, ni tampoc alguns dels líders associatius entrevistats. La recerca de mèrits per a l'obtenció de l'informe d'inserció, vinculat a la figura de regularització excepcional per arrelament social²⁰, tampoc es valora com a un instrument d'utilitat per a promoure la integració de la població immigrant. El seguiment de les Escoles d'Acollida i d'altres experiències formatives adreçades a l'adquisició dels mèrits necessaris per a obtenir un informe d'inserció positiu no són, en la major part dels casos, més que una "obligació" que els immigrants saben que han de complir per a regularitzar la seua situació. El caràcter "obligatori" d'aquestes mesures podria ser fins i tot contraproductiu per a la integració, entrant en clara contra-

dicció amb la necessitat de garantir el principi d'igualtat (quan als que venen de fora de la Unió Europea se'ls exigeixen uns coneixements i uns mèrits per tal de poder residir ací legalment que no ha de complir la resta de la població).

És difícil mesurar els efectes directes de les polítiques d'integració que s'han anat posant en marxa en els diferents períodes analitzats, però els discursos de la major part dels agents considerats fan veure que aquestes polítiques han estat un actiu fonamental en el camí cap a la integració de la diversitat i han permès articular la coexistència (i, en alguns casos, la convivència) de manera pacífica i positiva per al gruix dels ciutadans.

4. LES ASSOCIACIONS D'IMMIGRANTS A GANDIA: RECREANT SOCIABILITATS, RECLAMANT LA PRESENCIA, CONSTRUINT RECONeixEMENT

L'associacionisme immigrant està ben present a la ciutat de Gandia durant el període analitzat. Són vàries les associacions actives que estan arrelades a la ciutat en eixe moment, constituint un espai de referència per a alguns dels seus nous veïns. Algunes d'elles tenen una activitat reduïda, amb poc impacte, però altres s'han constituït en instruments clau en l'articulació de la diversitat.

L'objectiu sociocultural i identitari és clarament predominant entre les associacions d'immigrants a la ciutat, atenent a allò que han manifestat els seus responsables en les entrevistes. Moltes d'elles també cerquen oferir assistència i millorar el grau de benestar social dels seus connacionals²¹.

¹⁹ Aquestes Escoles vehiculen l'anomenat "Compromís d'Integració", regulat per la llei 15/2008 (articles 6 a 8) i el seu reglament (articles 4 a 11), i consistent en "l'ofertament, per part de la Generalitat, d'un programa voluntari de comprensió de la societat valenciana que facilite a la persona immigrant els coneixements bàsics sobre aquella i en la manifestació de la voluntat de la persona immigrant de seguir amb aprofitament este programa".

²⁰ on contemplada a l'article 45.b del Real Decret 2393/2004, de 30 de desembre, pel qual s'aprova el reglament de la Llei Orgànica 4/2000, d'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seua integració social, BOE núm. 6, de 7 de gener de 2005.

²¹ Aquestes funcions estan en sintonia amb les que altres autors, com Torres i Simó (2009: 309), han establert com a característiques de l'associacionisme immigrant al País Valencià.

Sovint són canteres de capital social, afavoreixen el teixit de xarxes de recolzament social i proveeixen als seus membres d'importants bens relacionals. Aquesta tasca centrada en l'expressió de la identitat i l'exercici de la sociabilitat endogrupal no és, però, la que habitualment els poders públics esperen d'elles. Són diversos els discursos de responsables polítics i tècnics que semblen valoritzar sols a aquestes associacions quan compleixen una funció de representació dels interessos dels seus col·lectius. Però s'oblida que eixos col·lectius, representats equivocadament com un conjunt de persones amb interessos i necessitats idèntiques definides en clau cultural, són molt heterogenis al seu interior i els seus membres tenen necessitats diverses, algunes de les quals són compartides per persones d'altres grups culturals (també els nadius). Algunes de les necessitats de la població nouvinguda sí estan relacionades amb la seua condició de persones immigrants (problemes relacionats amb la situació jurídica i amb les pràctiques discriminatòries de les que són objecte), però aquestes no es circumscriuen sols a un grup nacional, sinó que afecten, d'alguna manera, al gruix de la població immigrada. Si els col·lectius nacionals no tenen uns interessos singulars més enllà de l'expressió de la seua cultura (funció que sí compleixen sobradament les seues associacions), per què haurien de ser les associacions un instrument de representació d'eixos interessos inexistents? I aleshores, per què es considera negatiu que hi hagen diverses associacions d'un mateix grup nacional?

Fins i tot, certs tècnics i responsables polítics retrauen a algunes organitzacions el fet que es dediquen sols a promoure activitats culturals per als seus col·lectius, com si aquest fora un objectiu il·legítim i com si no tingueren llibertat de dedicar els seus esforços a allò que consideren oportú. Amb menys intensitat, ha aparegut també aquell discurs (tan present també en altres contextos territorials) que va-

lora a les associacions en funció del seu caràcter reivindicatiu, de sort que la lluita pel reconeixement de drets deuria estar obligatòriament en la base de qualsevol associació. I es pensa que, de no ser així, les associacions no podran ser considerades com a instruments d'acció política. Però, des d'una noció d'incidència política ampla, com la que s'ha fet servir en aquesta investigació, s'entén que la participació política no passa, únicament, per alçar la veu en manifestacions o accions reivindicatives, sinó que va molt més enllà. S'aprecia per tant, una mirada etnocèntrica i paternalista entre alguns dels responsables tècnics i polítics que es creuen legitimats per a definir a què s'han de dedicar unes associacions en les que ells no participen. Per què les associacions d'immigrants no poden ser, com sí ho són moltes associacions d'"autòctons", associacions recreatives, culturals o festives? És necessari plantejar una reflexió sobre aquestes qüestions, evidentment no sols a Gandia, sinó en tots aquells espais en els que s'emeten judicis ràpids que poden afectar negativament a les relacions entre les administracions i les associacions i a la imatge pública d'aquestes últimes.

Una de les qüestions que centraven l'interès d'aquesta investigació era esbrinar si les associacions d'immigrants a Gandia tenien o no un caràcter transformador que contribuïra a la superació de la situació de *mutisme sociocultural* que afecta sovint als col·lectius immigrants. I s'han obtingut resultats interessants. Si bé en un principi les associacions, amb el seu interès per situar-se "al marge" de la política i centrar-se en aspectes relacionats amb la cultura, podien ser vistes com a instruments sense incidència política, el desenvolupament de la investigació ha demostrat que eixa aparença no era certa. Els escenaris d'expressió cultural (moltes vegades ubicats a l'espai públic) construïts per aquestes entitats, són una forma de reivindicació clara de la presència, de reclam de reconeixement i de ce-

lebració d'una diversitat que es considera pot ser valuosa també per a la societat de recepció. Les associacions, de vegades sense saber-ho o sense voler-ho fer explícit, juguen un paper fonamental en la reivindicació del dret a la llibertat cultural i l'expressió identitària i amb la seua tasca visibilitzen i donen veu a un col·lectiu que sovint és objecte de menyspreu. Participant en les associacions, els immigrants trenquen amb eixa imatge de "reclusió" a l'espai privat que alguns semblen considerar com el seu estat natural (la diversitat, la diferència i l'alteritat han de romandre a l'àmbit privat) i es fan un lloc en la ciutat. D'alguna manera, la participació en aquestes organitzacions genera efectes transformadors tant en el procés de govern, com en les condicions de vida i accés a recursos, com en l'esfera de les relacions de poder²². Per totes aquestes raons, es confirma amb claredat la hipòtesi inicial que afirmava que aquestes associacions podien ser enteses, en el context concret de la ciutat de Gandia, com a *espais-pont* que faciliten la superació d'una condició de *mutisme sociocultural*. I aquest caràcter transformador pot convenir-se que és especialment significatiu en el cas de les dones, molt presents en aquest moviment associatiu i "emudides" doblement per la seua condició d'immigrants i de dones.

Algunes organitzacions d'immigrants han jugat també a Gandia una important funció externa de mediació, mitjançant l'establiment de canals de contacte continuat amb l'equip de govern que han permès un treball coordinat i han facilitat certa adaptació de les polítiques a les necessitats dels col·lectius d'immigrants. Aquesta tasca d'interlocució amb els poders locals gairebé es trenca quan les polítiques d'integració passen a dependre de l'Àrea de Benestar Social. Pot afirmar-se que l'especial reconeixement i recolzament

que l'Ajuntament atorga a aquestes entitats fins a juliol de 2009, i que comporta un impuls significatiu del moviment associatiu immigrant, desapareix a partir d'eixa data.

5. LES PRÀCTIQUES I DISCURSOS POLÍTICS EN EL CONTEXT ELECTORAL: LA CAÇA DEL VOT IMMIGRANT I LES SEUES REPERCUSSIONS A L'ESFERA DEL RECONeixEMENT

Les associacions d'immigrants entren de nou en l'agenda política local uns mesos abans de la convocatòria de les eleccions municipals de 2011, quan es crea un regidor que, entre altres assumptes, torna a oferir un lloc central a la qüestió de la integració dels nousvinguts. El seu regidor explica que la creació d'aquest instrument responia a la necessitat de restablir el contacte perdut amb les associacions. Es pretenia així que aquestes tornaren a tindre un interlocutor polític a l'Ajuntament i que açò servira per a poder captar les inquietuds dels col·lectius immigrants. I s'afirma, obertament, que es tracta més bé d'una estratègia política. La creació d'aquesta regidoria és l'expressió més clara de com el reconeixement del dret al vot visibilitza als immigrants i obliga als partits polítics a prendre'ls en consideració. De fet, durant els mesos previs a les eleccions, els diferents partits polítics estableixen contactes amb les associacions d'immigrants amb la intenció de traslladar-los les seues propostes i, en definitiva, guanyar el seu favor. A més d'aquestes reunions, amb marcat caràcter electoralista, s'incrementa la participació dels diferents dirigents polítics en els actes convocats per les associacions. El partit llavors en el govern és el que més esforços dedica, amb diferència, a atraure's el vot

²² Aquesta tipologia triple d'efectes de la participació ciutadana en general (no necessàriament vinculada als immigrants) ha estat establida per Rebollo (2011) i s'ha aplicat ací a l'estudi particular de l'associacionisme immigrant a la ciutat de Gandia.

immigrant i diverses associacions aprofiten també aquestes sinèrgies per a guanyar protagonisme i visibilitat. Es mostra així, de nou, com les associacions d'immigrants són els únics interlocutors possibles quan els poders públics o els partits polítics volen comunicar-se amb els immigrants, amb els consegüents perills que aquesta legitimitació suposa per a la representació real dels interessos generals dels immigrants (Moya, 2011: 21-22).

Els contactes que es produeixen entre les associacions i els diferents partits donen lloc, també, a algunes controvèrsies que generen, en ocasions, enfrontaments entre associacions o entre aquestes i els partits polítics. Però, malgrat els efectes negatius d'aquest joc d'utilització mútua i recerca de poder que es dona en el context electoral, pot afirmar-se que el reconeixement públic que les associacions experimenten en aquest període els dona força i els anima a continuar amb la seua feina. Elles juguen, a més, un paper central pel que fa a la promoció de l'exercici del dret al vot entre els seus nacionals i es comprometen ràpidament amb una causa que entenen com a central per a la bona conducció dels processos d'integració.

Front a la possibilitat, albirada per alguns durant els mesos previs a les eleccions, de que els partits polítics incorporaren als seus programes mesures adreçades als immigrants o dirigiren explícitament part de la campanya a ells, l'acostament a aquesta població es fa sols des de darrere del teló. Es tracta d'un treball de proximitat, vehiculat a través de les associacions, que roman invisible per a la resta de la població. De fet, les qüestions relacionades amb la integració ocupen un lloc secundari als programes electorals i no apareixen, gairebé mai, al debat electoral. Es combina així la necessitat d'aproximar-se als immigrants (mitjançant missatges positius adreçats a ells) amb la de no traslladar a la ciutadania la idea de que es treballa per promoure la integració (donat que aquest missatge "resta vots"). Probablement, el fet que el discurs negatiu

envers els immigrants estiga absent de la campanya electoral té més a veure amb un càlcul electoral que no amb una posició generalitzada favorable a la integració i la igualtat de drets. De fet, en algun dels actes analitzats en el curs de la investigació s'ha apreciat un clar rebuig envers els immigrants "sense papers" per part del Partit Popular, però aquest rebuig no va estar traslladat ni al programa electoral ni al discurs de campanya d'aquest partit.

En qualsevol cas, el consens polític al voltant dels efectes positius que aporta la immigració a la ciutat és prou elevat, no sols durant el període electoral sinó durant tot el període ací analitzat. La immigració no ha estat en Gandia, tampoc en aquestes darreres eleccions, un arma de confrontació política i aquest fet ha impedit polemitzar des de la demagògia i avivar institucionalment la xenofòbia, com sí ha ocorregut en altres municipis de l'Estat amb elevada presència d'immigrants.

La incidència positiva del reconeixement del dret al vot a una part dels estrangers extracomunitaris residents a la ciutat és clara. No sols perquè aquests puguen vincular-se a la comunitat en la que resideixen triant als seus representants, sinó perquè configurant-se com a potencials electors, desporten l'interès de la classe política. L'anàlisi de la situació viscuda a Gandia és una mostra més de com l'accés al dret al vot no és solament una qüestió formal, sinó també simbòlica. Implica que el subjecte no serà sols objecte de la política sinó que hi serà també, tot i que siga mínimament, subjecte de la mateixa. L'estratègia d'utilitzar als immigrants com a caps de turc, presentant-los com els culpables dels mals de la societat, no resulta tan rentable quan aquests són una part important de la població i poden exercir el dret al vot.

A l'inici de la investigació, quan l'escenari de les eleccions locals encara no havia pres forma, es van formular moltes preguntes relacionades amb allò que cabia esperar d'un procés marcat per eixa incorporació de nous votants estrangers. La intuïció, for-

jada també en converses amb diversos informants, va conduir a la elaboració de la hipòtesi que afirmava que, efectivament, els partits polítics posarien en marxa estratègies clares de captació d'aquest nou vot i tindrien present a un col·lectiu que, fins a eixe moment, era possible menysprear sense cap cost electoral. La incursió que s'ha fet dins dels procés electoral ha confirmat aquella intuïció i ha permès observar com, en un context concret com el de la ciutat de Gandia, els immigrants són més reconeguts en la mesura en la que accedeixen als seus drets polítics i la seua capacitat d'incidència social i política s'incrementa.

6. EPÍLEG

Aquest treball ha recollit i analitzat el testimoni d'un moment clau en la història recent del municipi de Gandia, aquell en el que la ciutat tracta d'adaptar-se política i socialment a la seua sobtada configuració com a terra de recepció d'immigrants. En el període contemplat, la integració ha estat, encara que amb fluctuacions, una qüestió central a l'àmbit de les polítiques públiques. El govern local, els tècnics municipals i les associacions d'immigrants han posat en marxa tota una sèrie d'iniciatives que, en el seu moment àlgid, van fer de Gandia un exemple d'integració.

El model *multiculturalista amb vocació intercultural* seguit en la major part del període estudiat va possibilitar la construcció d'escenaris òptims per a la integració. Amb la brúixola d'un ambició i complet Pla d'Immigració, dirigents de diferent signe polític (Esquerra Verda i Partit Socialista) varen tractar de donar una resposta política d'altura al repte de la integració. Els èxits que en aquesta matèria ha assolit la ciutat no hagueren estat possibles sense la dedicació, ideològicament compromesa, d'alguns responsables polítics. L'equip de professionals encarregats de dur a la pràctica les diferents mesures implementades, tant des del Departament de Cooperació i

Integració i el Centre Intercultural com, més endavant (i ja amb menys recursos), des de l'Agència AMICS, també han sigut una peça clau de les polítiques d'integració. Algunes associacions d'immigrants, compromeses de facto amb l'objectiu de la integració, han estat també actors centrals en la creació de l'estructura d'acollida present a la ciutat i han acompanyat als nouvinguts en la tasca de re-conèixer-se en eixa nova realitat que, de vegades, es viu com a estranya i hostil.

Quan es produeix un canvi o reestructuració de govern, resulta políticament irresponsable no aprofitar els èxits aconseguits en etapes anteriors. És el que va passar, en certa mesura, quan es va extingir la Regidoria de Cooperació i Integració i les competències en aquesta matèria van passar a la Regidoria de Benestar Social. I és el que ha passat, amb molta més intensitat, quan el Partit Popular ha substituït al Partit Socialista al front del govern de la ciutat. El tancament del Centre Intercultural, la refundació de l'Agència AMICS (amb una activitat reduïda a la mínima expressió) i la poca atenció atorgada a les associacions d'immigrants, il·lustren un abandó del compromís polític amb la qüestió de la integració. Alguns dels líders associatius amb els que, després de realitzades les entrevistes, s'ha mantingut un contacte continuat, relaten avui com assisteixen des de la impotència a l'enfonsament gradual del seu projecte com a conseqüència, en part, de la pèrdua del suport municipal.

En aquests moments especialment difícils, els poders públics no deuriem obviar la importància de treballar per gestionar de manera positiva la diversitat present a la ciutat. El fet que el nombre d'immigrants estiga reduint-se lleugerament no fa de la integració un repte a abandonar. Hui, un de cada quatre veïns de la ciutat de Gandia és estranger i s'incrementen també les persones que, siguent d'origen estranger, han obtingut la nacionalitat i són ja ciutadanes espanyoles. Malgrat que moltes de les necessitats i interessos d'aquesta població són compartides

amb la població autòctona, cal adaptar les polítiques públiques a les seues particulars necessitats, que també existeixen, per tal de fer que aquesta important part de la població accedisca amb normalitat als serveis públics i pugua assolir les mateixes quotes de benestar que la resta de població. La normalització no pot ser una excusa per a oblidar la integració. Les polítiques generalistes no seran útils si primer no es fa el camí d'adaptar els diferents serveis i recursos públics a la nova realitat diversa.

En tot aquest magma de la integració les associacions d'immigrants no són, evidentment, la panacea, però és de justícia reconèixer l'important treball que algunes d'elles han dut a terme a la ciutat. L'aplicació d'una mirada etnocèntrica i utilitarista no pot justificar la menysvaloració d'aquestes entitats com a importants motors de la integració. També les associacions, en aquests moments difícils que travessen sense gairebé cap suport municipal, hauran de reinventar-se i no podran ja esperar a que arriben les subvencions o convenis que els permeten funcionar. Tal vegada siga el moment de dinamitzar als col·lectius de base, d'enfortir la seua configuració com a societat civil organitzada, lliure, autònoma i unida al voltant d'un projecte pel que valga la pena lluitar. En el camí, és fàcil intuir que algunes de les associacions que han anat apareguent als darrers anys no es consolidaran i desapareixeran o passaran a "hibernar" en algun racó del Registre Municipal d'Associacions. Però altres, tal vegada, puguen prendre consciència de l'important paper que encara poden jugar en la integració dels seus col·lectius i en la construcció de la trobada intercultural. Perquè, com s'ha vist ací, les associacions són agents de transformació encara quan, de vegades, ni elles mateixes en són conscients.

La deixadesa política sols comportarà riscos futurs per a la garantia de la cohesió social i el benestar dels ciutadans, com ja s'ha vist en altres societats tradicionalment rebedores d'immigrants on, després de dè-

caades, la qüestió de la integració encara no ha estat resolta. Perquè les persones que viuen juntes han d'entendre's i la interculturalitat no és altra cosa que l'únic camí viable per a aconseguir que eixe enteniment siga possible. No es tracta d'una opció política "amable" amb la immigració, sinó d'una estratègia intel·ligent que pot reportar beneficis per al conjunt de la població. La integració ciutadana en clau intercultural és l'única que podrà garantir un bon futur per a Gandia, evitant l'emergència de guetos físics o simbòlics i creant espais de trobada real on els veïns es reconeguen com a membres d'una mateixa comunitat conformada des de la diversitat. Sols mitjançant l'establiment de projectes compartits i l'enderroc dels murs de la incomprensió que separen als que "són d'ací" dels que "han vingut de fora" es podrà aprendre a viure en la diversitat, i no a pesar d'ella.

La integració és un projecte polític que no pot construir-se des de la desigualtat. Per això caldrà seguir avançant cap a l'equiparació de drets sense deixar que la crisi es configure com la coartada perfecta per a aprofundir la bretxa que separa als immigrants dels autòctons en la garantia dels seus drets fonamentals. L'accés al dret al vot és, com s'ha vist, un pas important en el camí cap a la igualtat i el reconeixement. Però s'haurà de treballar per tal que aquest dret s'estenga a més persones, eliminant els entrebancs que impedeixen el seu gaudi i que expliquen, en part, el fet que, en el cas de Gandia, sols figuraren com a inscrits al cens electoral el 12,7% dels estrangers empadronats.

La mirada que es troba en l'origen d'aquest treball ha volgut posar èmfasi en la necessitat de garantir els drets de totes les persones, pel fet de ser persones, com a base de qualsevol plantejament adreçat a la gestió de la integració. Una posició que sembla compartida per la totalitat dels responsables polítics, tècnics i associatius que han col·laborat en aquesta investigació i que han estat els actors principals en la gestió del

canvi social que ha provocat la immigració. Una posició que cal defensar, forçosament, front a la violència que sovint s'aplica sobre les persones immigrants en situació administrativa irregular. Aquesta violència s'explicita, per exemple, en les actuacions de l'actual equip de govern adreçades a impedir l'empadronament de les persones "sense papers" que resideixen a Gandia²³. Una mostra clara de com els poders públics poden treballar obertament per l'exclusió, institucionalitzant la sospita sobre l'altre, quan aquest no té la seua documentació en regla, i erigint-se en usurpadors dels drets que els corresponen com a persones. Les declaracions del responsable de la cartera de seguretat ciutadana a l'Ajuntament de la ciutat, afirmant que "aquellas personas que no están legal en España no tienen por qué tener ningún tipo de derecho"²⁴, il·lustren a la perfecció la gravetat dels plantejaments que s'han obert pas a la ciutat i ajuden a entendre que avui, més que mai, està en joc el model de convivència que Gandia ha construït als darrers anys.

AGRAÏMENTS

Aquest treball s'ha desenvolupat en el marc del projecte "Drets humans, societats multiculturals i conflictes" (DER 2012-31771) finançat pel Ministeri d'Economia i Competitivitat del Govern d'Espanya, dins del VI Pla Nacional d'Investigació Científica, Desenvolupament i Innovació Tecnològica (Pla Nacional de R+D+i).

²³ Veure "Gandia exige a extranjeros que acrediten ser personas de bien para empadronarlos", Levante-EMV, edició la Safor, 5 de maig de 2012, <http://bit.ly/1jvW9Bk>, i "Gandia desoye al Defensor del Pueblo y no corrige el empadronamiento de inmigrantes", Levante-EMV, edició la Safor, 28 de febrer de 2014, <http://bit.ly/1dHHPTW>.

²⁴ Declaracions de Javier Reig, regidor de Seguretat Ciutadana de l'Ajuntament de Gandia, a l'edició del 7 de maig de 2012 del programa "L'informatiu de la Comunitat Valenciana" de Televisió Espanyola, <http://bit.ly/1dyJuMa>.

BIBLIOGRAFIA

ARANGO, Joaquín (2012): "Del boom a la crisis: la inmigración en España a fines de la primera década del siglo XXI", dins Matia, Francisco Javier (dir.), *Crisis e inmigración: reflexiones interdisciplinarias sobre la inmigración en España*, València: Tirant lo Blanch, pp. 23-54.

CACHÓN, Lorenzo (2009): "En la 'España inmigrante': entre la fragilidad de los inmigrantes y las políticas de integración", dins *Papeles del CEIC*, vol. 2009/1, núm. 45, CEIC (Centro de Estudios sobre la Identidad Colectiva), Universidad del País Vasco, <http://bit.ly/1mAqLZ7>.

CÁRDENAS, Ana (2004): "Proyecto Equal-Cresol: un ejemplo de actividades con inmigrantes", dins *Cuadernos de Geografía*, núm. 72, pp. 337-348.

DE LUCAS, Javier (2009): "Inmigración, diversidad cultural, reconocimiento político", dins *Papers*, núm. 94, pp. 11-27.

DEL VALLE, Teresa (1997): *Andamios para una nueva ciudad. Lecturas desde la antropología*, Madrid: Ediciones Cátedra.

DEL VALLE, Teresa (2001): "Asociacionismo y redes de mujeres ¿Espacios puente para el cambio?", dins *Hojas de Warmi*, núm. 12, pp. 131-151.

DYE, Thomas R. (1992): *Understanding public policy*, Englewood Cliffs, Nova Jersey: Prentice Hall.

GIMÉNEZ, Carlos (2003). *Qué es la inmigración*, Barcelona: RBA libros.

MENY, Ives i THOENIG, Jean-Claude (1992): *Las políticas públicas*, Barcelona: Ariel.

MORA, Albert (2010): "Integrando la desigualdad: la normalización de la exclusión social de las personas inmigrantes", dins Conejero, Enrique i Ortega, Alfonso (dir.), *Inmigración, integración, mediación intercultural y participación ciudadana*, San Vicent (Alacant): Club Universitario, pp. 133-160.

- MORA, Albert (2012): "Las políticas de integración en la ciudad de Gandia: un análisis del período 2005-2011", dins *Actes del VII Congrés sobre les migracions internacionals a Espanya*, Bilbao: Universidad del País Vasco, pp. 1962-1979, <http://bit.ly/1kXMwPZ>
- MORA, Albert (2013): "Promoviendo la exclusión, legitimando la agresión e impidiendo la paz: las violencias invisibles contra las personas inmigrantes", dins Programa Andino de Derechos Humanos (comp.), *Globalización, paz y derechos humanos*, Quito (Equador). Universidad Andina Simón Bolívar, pp. 81-100.
- MORA, Albert (2013a): "Les associacions d'immigrants com a eines per a la reivindicació política de la diversitat: el cas de la ciutat de Gandia (València) dins *Actes del VI Congrés Català / Internacional de Sociologia*, Perpinyà (França): Associació Catalana de Sociologia, pp. 1963-1980.
- MORA, Albert (2013b): "La incorporació dels estrangers al dret al vot: una aproximació a partir de les eleccions locals de 2011 a Gandia (València)", dins *Actes del VI Congrés Català / Internacional de Sociologia*, Perpinyà (França): Associació Catalana de Sociologia, pp. 1944-1962.
- MOYA, David (2011): "Instrumentos de participación dels immigrants alternatius al sufragi: reptes i alternatives", dins *VII Seminari Immigració i Europa: Polítiques públiques i models de ciutadania*, Barcelona: CIDOB, pp. 15-28.
- REBOLLO, Óscar (2011): "Desigualdad, participación y democracia", dins *Documents de treball del Seminari Nous Reptes de la Participació i Impactes en la Vida Democràtica*, Seminaris d'Estiu del Centre de Recursos i Educació Contínua, Xàtiva (València): Diputació de València, <http://bit.ly/QCTLSa>
- SIMÓ, Carles i TORRES, Francisco (2009): "Tipos de inmigrantes, inserción social y asociacionismo. El caso de la Comunidad Valenciana", dins Checa, Francisco; Arjona, Ángeles i Checa, Juan Carlos (eds.), *Transitar por espacios comunes. Inmigración, salud y ocio*, pp. 285-313.

